

Heinrich Mark

EESTI VABARIIGI PÕHISEADUSED

I. Manifest kõigile Eestimaa rahvastele

28. novembril 1917 otsustas Maanõukogu kokku kutsuda Eesti Asutava Kogu, kes määrab lõplikult Eesti riikliku korra.

Päästekomitee kuulutab välja Eesti iseseisvuse 24. veebruaril 1918 vastava manifesti avaldamisega kõigile Eestimaa rahvastele. - See manifest sisaldab juba mitmeid norme riigi valitsemisviisi osas ja on oma sisult seega meie esimene ajutine põhiseadus.

Asutava Kogu valimised toimuvad 5. - 7. aprillini 1919. Asutav Kogu alustab oma tegevust 23. aprillil. Asutava Kogu esimeheks valitakse August R e i.

A. KEHTIVUSE KAOTANUD PÕHISEADUSED

II. 1920.a. põhiseadus

Asutav Kogu võttis vastu Eesti Vabariigi põhiseaduse 15. juunil 1920.a. Põhiseadus jõustus 21. detsembril 1920.

Põhiseadus koosneb sissejuhatavast osast ja 89 paragraafist, mis jagunevad kümneks peatükiks: 1 - Üldised määrused, 2 - Kodanike põhiõigused, 3 - Rahvas, 4 - Riigikogu, 5 - Valitsus, 6 - Kohus, 7 - Omavalitsus, 8 - Riigikaitse, 9 - Maksud ja eelarve ning 10 - Põhiseaduse jõust ja muutmisest.

1. Sissejuhatavas osas deklareeritakse, et põhiseaduse vastuvõtmisega Asutava Kogu kaudu on eesti rahvas tahtnud luua riiki, mis on rajatud õiglusele, seadusele ja vabadusele.

2. Eesti kodanike põhiõigused: Kõigile Eestis elavaile isikuile on tagatud isiku- ja kodupuutumatus; usu- ja südametunnistuse vabadus; posti, telegraafi ja telefoni saladus; liikumise ja elukoha muutmise vabadus; organiseerimise ja koosolekute pidamise vabadus; sõna, mõtte ja trükivabadus. Kõik Eesti kodanikud on seaduse ees ühetaolised.

3. Rahvas riigiorganina: Rahvas on riigi kõrgeimaks organiks. Hääleõiguslik on iga kodanik, kes on vähemalt 20 a. vana. Rahvas teostab oma võimu rahvahääletamise, rahvaalgatamise ja Riigikogu valimise teel. Põhiseaduse muutmise ainuõigus kuulub rahvale. Rahvaalgatamise korras on 25 000 kodanikul õigus teha ettepanekuid uue seaduse andmiseks ja kehtivate seaduste muutmiseks ja tühistamiseks. Ei poolda Riigikogu seesuguses korras algatatud eelnõu, esitatakse see rahvale otsustamiseks rahvahääletuse korras.

4. Riigikogu: Rahvaesindusena tegutseb Riigikogu, kes valitakse üldisel, ühetaolisel, otsesel ja salajasel hääletamisel proportsionaalsuse põhimõtte alusel. Riigikogus on 100 liiget. Riigikogu pädevusse kuulub seadusandluse teostamine, riigi eelarve kinnitamine, Vabariigi Valitsuse ja tema üksikliikmete ametisse seadmine ja ametist vabastamine, kõrgema kohtu liikmete valimine, riigiasutuste ja -ettevõtete majandusliku tegevuse ja riigi eelarve täitmise kontrollimine.

5. Vabariigi Valitsus: Valitsemisvõimu teostab Vabariigi Valitsus, mis koosneb Riigivanemast ja ministritest. Kehtib parlamentaristlik valitsemisüsteem. Valitsusel ja tema üksikliikmeil peab olema Riigikogu usaldus; avaldab Riigikogu Vabariigi Valitsusele või mõnele ministrile umbusaldust, peab viimane ametist lahkuma. Valitsusel on õigus anda seadustega kooskõlas olevaid määrusi. Riigivanem on valitsuse juhiks. Ta on valitsuses õieti vaid primus inter pares, kuigi ta esindab väljapoole ka riiki, saades 1929.a. eriseadusega riigipea seisundi.

6. Kohus: Kohtuile on kindlustatud sõltumatus nii õigusmõistmises kui ka oma ametiseisundis. Kõrgemaks kohtuks on Riigikohus ja selle liikmed vabalt Riigikogu. Teised kohtunikud nimetab ametisse Riigikohus. Kohtunikke saab ametist tagandada ainult kohtu korras.

III. 1920.a. põhiseaduse puudusi

7. Üheks suuremaks puuduseks osutus riigipea instituudi puudumine. Selle tagajärjel valitsuskriisi puhul katkes riigi valitsusvõimu funktsioonide teostamine. Vabariigi Valitsus täitis valitsuskriisi puhul küll endiselt jooksvaid valitsemisalasid ülesandeid, kuid ei olnud mõeldav, et valitsus, kes kaotanud Riigikogu usalduse, oleks sel ajal otsustanud põhimõttelisi küsimusi.

8. Teiseks puuduseks osutus Riigikogu valimiste proportsionaalne valimisviis, mis soodustas erakondlikku killunemist, mistõttu tekkis palju erakondi ja sellega tekkis raskusi valitsusaktsioonide moodustamisel ning valitsused kujunesid lühiajalisteks ja valitsuskriisid sagedasteks. Riigi valitsemine kujunes ebastabiilseks.

9. Puudus tasakaal Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse võimkonnas. Riigikogu kujunes ainumääravaks organiks riigivõimu teostamisel. Riigikogus endas kujunesid määravaks rühmad ja mitte Riigikogu tervikuna. Ka piserühmad osutusid küllalt tugevaks selleks et kutsuda esile valitsuskriisi. 1920.a. põhiseaduse kehtimisel valitakse ametisse kokku 17 valitsust.

10. Arvestades neid ja teisigi põhiseaduse puudusi tehti Riigikogus rahvahääletustel korduvalt katseid põhiseadust muuta, kuid kõik need muudatusettepanekud lükati tagasi. Alles oktoobris 1933 võetakse rahvahääletusel vastu Vabadussõjalaste Liidu (Vapside) põhiseaduse muutmise ettepanek, mis hakkas kehtima 24. jaanuaril 1934.

IV. 1933 a. põhiseadus

11. 1933.a. põhiseadusega on senine kõrgema riigivõimu keskendamine Riigikogu kätte asendatud riigivõimu kontsentreerimisega Riigivanema kätte, kes on muudetud riigipeaks, kes võib määrata valitsemisviisi. Põhiseadus annab Riigivanemale pea-aegu piiramata võimkonna nii seadusandluse kui ka valitsusvõimu teostamisel, kui ka kohtunike määramisel.

12. Kuni 1933.a. põhiseaduse järgi valitava Riigikogu volituste algamiseni täitis rahvaesinduse ülesandeid senine Riigikogu. Ametisolev Riigivanem asus põhiseaduse jõustumisel Peaministrina riigipea ülesandesse täites ühtlasi valitsusjuhi ametiülesandeid.

13. 12. märtsil 1934 kuulutab Riigivanem välja kaitseseisukorra, väljakuulutatud Riigivanema ja Riigikogu valimised lükatakse edasi, ja 2. oktoobril 1934 lõpetatakse Riigikogu erakorraline istungjärk. Algab riigi valitsemine ilma rahvaesinduseta. Seadusandluse teostamine ja eelarveliste küsimuste otsustamine toimub eranditult dekreetide kaudu. Poliitilised erakonnad keelatakse ja hiljem luuakse Isamaaliit.

14. Veebruaris 1936 kiidetakse rahvahääletusel heaks Riigivanema ettepanek Rahvuskogu kokkukutsumiseks, kelle ülesandeks on vastu võtta vajalikud parandused kehtivas põhiseaduses või vajaduse korral välja töötada ja vastu võtta uus põhiseadus Riigivanema ettepanekus fikseeritud põhimõtete alusel.

B. EESTI VABARIIGI KEHTIV PÕHIKORD

V. 1937.a. põhiseadus

15. Rahvuskogu poolt 1937.a. väjatöötatud ja vastuvõetud põhiseadus hakkas kehtima 1. jaanuaril 1938. See põhiseadus koosneb 14 peatükist ja 150 paragraafist.

16. Kodanike õigustele lisaks on põhiseaduses fikseeritud ka kohustused. Kodanike õigusi on võimalik piirata ka administratiivses korras.

17. Rahva osatähtsus riigiorganina on vähenenud. Otsese demokraatia põhimõtted on oluliselt asendatud esindusliku demokraatia põhimõtetega. Kaotatud on rahvaalgatuse instituut ja rahvahääletus on võimalik ainult plebistsiidil korras (kui VP Rk üldkoosoleku juhatuse nõusolekul pöördub rahva poole) ja põhiseaduse muutmiseks.

18. Vabariigi President: VP valitakse ametisse kuueks aastaks. VP on riigipea. VP nimetab ametisse Vabariigi Valitsuse ja riigi kõrgemad teenistujad, kuulutab välja Riigikogu poolt vastuvõetud seadused ja annab seadusi dekreedina. VP otsused ja muud aktid on kehtivad kui need kannavad VP allkirja kõrval ka Peaministri ja asjaomase ministri kaasallkirja, sest need kannavad poliitilist vastutust. Kaasallkirja ei vaja VP aktid ja otsused, mida ta teeb erioigusel.

19. Vabariigi Presidendi asendamine:

Kui VP ametikoht vabaneb enne uue VP valimist või kui VP on takistatud oma ülesannete täitmisel, täidab tema ülesandeid kuni takistuste möödumiseni või kuni uue VP või VP asetäitja valimiseni Peaminister, pannes Peaministri ülesanded Peaministri asetäitjale.

Osutub VP ülesandeks olev Peaminister VP ülesannete täitmisel takistatuks, asub VP ülesandeid täitma Peaministri ülesandeks olev valitsusliige. Kui ka Peaministri asetäitja osutub oma ülesannete täitmisel takistatuks, siis asub Peaministri ülesandeks Vabariigi Valitsuse vanim liige, et siis Peaministrina asuda VP ülesandeks.

VP kohtulikule vastutusele võtmise korral ja kui sõja ajal VP ametikoht vabaneb või VP on takistatud ametikohuste täitmisel, siis Valimiskogu valib VP asetäitja. Valimiskogusse kuuluvad: Peaminister, Sõjavägede Ülemjuhataja või Sõjavägede juhataja, Riigivolikogu Esimees, Riiginõukogu esimees ja Riigikohtu esimees.

20. Vabariigi Valitsus: VV koosneb Peaministriga ja ministritega. VV teostab valitsemisvõimu. VV teostab riigi poliitikat kõigil aladel; hoolitseb seaduste täitmise eest; teeb esitisi VP-le tema pädevusse kuuluvate küsimuste kohta; teeb vajalikke korraldusi VP otsuste täitmiseks, ja otsustab küsimusi, mis seadustega VV pädevusse kuuluvad. VV kannab poliitiliselt parlamentaarset vastutust, s.t. Valitsus saab jätkata oma tegevust senikaua, kuni tal on Riigikogu usaldus.

21. Riigikogu: Riigikogu koosneb Riigivolikogust ja Riiginõukogust, kuid võib teataval juhtudel toimida ka ühekojalisena.

Riigivolikogu koosneb 80 liikmest, kes valitakse üldisel valimisel enamusvalimise põhimõttel isiku valimise teel.

Riiginõukogu koosneb üldkorras 40 liikmest, kellest 10 nimetatakse VP poolt, 6 ameti tõttu ja 24 valitakse mitmesuguste asutuste ja organisatsioonide, peamiselt kutsealaste ja territoriaalsete omavalitsuste poolt.

Riigikogu olulisemaks ülesandeks on seadusandluse teostamine, riigi tuludekulude eelarve määramine ja järelvalve teostamine Vabariigi Valitsuse tegevuse üle.

22. Omavalitsused (nii territoriaalsed kui kutsealased) on aktiivselt rakendatud riigi kõrgemate organite kujundamisel. Omavalitsuste peaülesandeks on halduslikud ülesanded kohaliku valitsemisala ja kohalike elualade korraldamisel või riigivõimu teostamisel kohtadel.

23. Kohus. Kohtunikud nimetab ametisse VP eriõigusel Riigikohtu poolt esitatud kandidaatide seast pärast vastava ministri arvamuse ärakuulamist.

Kohtud on iseseisvad õigusmõistmisel. Iga kohus on õigustatud seisukohta võtma riigiorganite poolt antavate aktide õiguspärasuse suhtes, kui tekib vastav õigusvaidlus.

24. 21. aprillil 1938 astus kokku 1937.a. põhiseaduse alusel moodustatud Riigikogu. 23. aprillil valitakse K. Päts Eesti Vabariigi esimeseks presidendiks. Sellest ajast peale on põhiseaduse alusel püsinud Eesti Vabariigi juriidiline kontinuiteet hoolimata maa okupeerimisest võõra võimu poolt.